

ВИВЧЕННЯ МОВЛЕННЕВОГО ЕТИКЕТУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Сьогодні можна констатувати, що комунікативно-прагматичний аспект навчання отримує власний статус, але його підтримка й подальше укорінення у шкільну систему потребує нових підходів та опису в дослідженнях лінгвістів, методистів та психологів. В умовах розвитку школи XXI століття актуальною стає проблема долучення до європейської системи освіти, а відтак усвідомлення себе в системах: „Я – Ти”, „Я – Ви”, „Я – Світ”. Тому пріоритетним є створення умов та реалізація завдань з підготовки учнівської молоді до успішного міжособистісного спілкування. У руслі цих проблем особливо актуальним нам здається постійне, поглиблене вивчення та опанування формул мовленнєвого етикету на уроках української мови. Важливість цього питання в методиці навчання мови вимагає розв’язання першочергового завдання – різнобічного особистісного й мовленнєвого розвитку учнів.

Проблемам розвитку мовлення школярів надавали великого значення педагоги Я.А.Коменський, К.Д.Ушинський, а також учені-методисти І.А.Зязюн, В.А.Каліш, М.І.Пентиліук. Питанням мовленнєвого етикету присвятили розвідки сучасні вчені: Н.І.Бугай, К.В.Ленець, О.М.Миронюк, А.П.Коваль, С.К.Богдан, Н.П.Плющ, М.П.Білоус. Безпосередньо дидактичного спрямування роботи Т.О.Ладиженської, М.Г.Стельмаховича, О.М.Миронюк, Н.Д.Бабич. Але специфіці вивчення мовленнєвого етикету на уроках української мови в сучасній методиці, на наш погляд, приділено недостатньо уваги. Це переважно або розробки уроків, або вказівки чи рекомендації щодо вивчення етикету на уроках розвитку мовлення. Для засвоєння школярами пропонуються такі факультативи: „Український мовленнєвий етикет” (8-9 класи; автор В.В.Синюта), „Культура ділової комунікації” (10-11 класи: автори О.П.Оперчук, О.П.Костійчук, І.В. Балмасова), „Етика ділової комунікації” (автор С.М.Коваленко) та ін. Безсумнівно, засвоєння цих курсів сприяє піднесенню рівня загальної етикетної поінформованості учнівської молоді. Відповідний матеріал міститься також в інших схвалених до використання в навчально-виховному процесі факультативних і спеціальних курсах (риторика, культура мовлення і стилістика тощо) та в чинній програмі з української мови для 12-річної школи.

У програмі з рідної мови чітко визначене одне із завдань навчання української мови – „вироблення в школярів умінь і навичок комунікативно виправдано користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях під час сприймання, відтворення і створення

висловлювання з дотриманням українського мовленнєвого етикету” [Програма (5-11 класи), с. 4]. Тобто на кожному уроці, працюючи з текстами, створюючи діалоги, ставлячи питання й відповідаючи на них, треба постійно вчити учнів послуговуватись етикетними формулами. У сім’ї, дитячому садку, початковій школі діти вчаться „чарівних слів”. Уже починаючи з п’ятого класу, учні знайомляться з відомостями про мовлення, засвоюють основні правила спілкування: „бути ввічливими, привітними й доброзичливими; уважно, не перебиваючи, слухати співрозмовника; заохочувати його висловити свою думку; зацікавлено й доброзичливо вислуховувати її; уміти висловити незгоду з позицією співрозмовника так, щоб не образити його; не розмовляти без потреби голосно; не вживати грубих слів; говорити про те, що цікаво адресатові мовлення” [Програма (5-12 класи), с. 14]. На нашу думку, навчання мовленнєвому етикету повинно відбуватися не лише на спеціально відведених програмою уроках, а на кожному уроці, оскільки вміння і навички формуються і розвиваються в людини в процесі навчання. Психологи виділяють у цьому процесі три основні фази: перша — усвідомлення завдання і способів його виконання; другий — виконання вправ, тобто багаторазове повторення даних дій з метою їх закріплення і вдосконалення; третя — автоматизоване виконання дій. Виходячи з цього, для вчителів-словесників однією з основних задач є постійна, безперервна, поетапна підготовка школярів до усвідомленого й ефективного реагування в типових етикетних ситуаціях спілкування. Системне введення в словниковий запас п’ятикласників етикетних формул, на нашу думку, посилить зв’язок між теоретичними знаннями учнів та їх реалізацією в практичній мовленнєвій діяльності, що у свою чергу сприятиме формуванню мовної особистості. Оскільки саме в 5-6 класах закладаються основи знань, умінь та навичок учнів шкільного курсу рідної мови, тому паралельно з цим повинно відбуватися формування основних умінь етикетного спілкування.

Варто пам’ятати, що для роботи над етикетними формулами вчитель повинен обирати саме ті одиниці, які є актуальними для дітей певного віку. З наступним кроком відбувається поглиблення, деталізація та ускладнення навчального матеріалу. Тобто організовуючи вивчення основних правил мовленнєвого етикету, обов’язково беремо до уваги вікові можливості та індивідуальні особливості (від повторення вже відомого через закріплення на новій основі до поглиблення знань у наступних класах).

Дослідження наукової та методичної літератури, спостереження за навчальним процесом, аналіз рівня знань, умінь і навичок учнів дають змогу зробити висновок щодо потреби подальшого вирішення поставленої проблеми. Усе це пояснюється недостатньо розробленою методикою вивчення мовленнєвого етикету на уроках рідної мови. Через це не зовсім окреслені критерії підбору текстів, вправ, завдань для формування

комунікативної особистості, не розроблені питання комплексного, системного підходу до вивчення мовленнєвого етикету. Звідси випливає актуальність дослідження, що полягає в описанні механізмів і способів оволодіння учнями мовленнєвим етикетом як складовою частиною культури спілкування.

Будь-яка комунікативна взаємодія потребує від її учасників не лише знання мовленнєвого етикету, а й уміння обрати з ряду синонімічних граматично і стилістично правильну мовну одиницю, соціально прийнятну в конкретній ситуації спілкування.

У кожного учасника інтеракції склалися свої знання про світ, кожен має свій життєвий досвід й, окрім цього, користується загальними соціальними законами. Одну й ту ж ситуацію, комуніканти оцінюють і сприймають по-різному. Це пояснюється їхніми світоглядними позиціями, ставленням до партнера по комунікації, самооцінкою, темпераментом, характером, навичками культури спілкування, рівнем освіченості тощо. „Ціннісні орієнтації формуються під впливом культурних традицій, сприйнятих людиною, і тією конкретною соціальною ситуацією, у якій відбувається становлення особистості” [Даниленко, с. 56].

Наше завдання – виділити й описати текстову одиницю – діалогічну єдність мовленнєвого етикету та одиниці висловлювання – формули ввічливості, способи їх реалізації в навчанні рідної мови. На уроці важливим є моделювання ситуації мовленнєвого етикету з урахуванням позиції адресанта й адресата. Тому необхідно надавати перевагу таким текстам, „які були б пов’язані з життєвим досвідом учнів, зацікавлювали б їх, викликали інтерес, прагнення поділитися думками, зближували реальну й навчальну мовленнєву діяльність (ситуацію – А.Б.), мали б виразне виховне спрямування тощо” [Федоренко, Скуратівський]. Ідеться про те, що учні повинні не лише володіти мовою, а й уміти користуватися нею в різноманітних життєвих ситуаціях, будувати інформативно повні, граматично і стилістично правильні тексти з обов’язковим дотриманням норм мовленнєвого етикету залежно від сфери спілкування.

З ранніх років кожен носій мови знає, коли необхідно подякувати, а коли вибачитися, що при зустрічі вітаються тощо. Ще в дошкільному віці дитині пояснюють правила ввічливої поведінки: молодший вітається першим до старшого, уживаючи відповідні формули ввічливості; уважно, не перебиваючи, слухати співрозмовника; уміти висловити незгоду з позицією співрозмовника так, щоб не образити його; не втручатися в чужі розмови; бути гречним, привітним і доброзичливим у ставленні до партнера по комунікації тощо. Протягом навчання в молодшій школі учні засвоюють типологію формул увічливості, поступово збагачують свої знання мовленнєвого етикету, поширюючи синонімічні ряди новими формулами ввічливості. Ці заняття, як правило,

проходять у формі гри. У типових ситуаціях школярі вчать правилам спілкування з однолітками, дорослими; варіювати етикетними одиницями залежно від партнера по комунікації, теми, місця, часу, обставин та мети спілкування. Як зазначає Т.В.Абрамова, „розуміння комунікативного акту забезпечується не лише знанням мови, але й потребує підключення конкретної системи поведінки з мовою, тобто уявлення про те, у яких ситуаціях те чи інше висловлювання буде означати прохання, наказ тощо, а в яких – ні” [Абрамова, с. 153]. Отже, навчаючись різним видам мовленнєвої діяльності, продукуванню власних висловлювань та мовленнєвих стереотипів, декодуванню чужого мовлення, школярі в той же час учаться законам спілкування, законам правильного вибору корелятивної мовної одиниці з ряду можливих з урахуванням контексту. Усе це формує комунікативну компетенцію школярів, здатність будувати граматично і стилістично правильні та соціально прийнятні висловлювання і тексти.

У сучасному світі роль та місце мовленнєвого етикету переосмислюється, це поняття усе частіше ми сприймаємо у площині прагматики як засіб досягнення комунікативної мети. Окрім цього, ми демонструємо свій емоційний стан та провокуємо емоційну реакцію партнера по комунікації. Учні основної школи, у більшості випадків, виявляють достатній рівень оволодіння мовленнєвим етикетом, у їхньому словниковому запасі міститься належна кількість формул увічливості, необхідних для повсякденного спілкування. Саме в цей час відбувається чітке усвідомлення того, що мовленнєвий етикет регламентований чіткою системою правил, характеризує будь-який успішно завершений мовленнєвий акт.

Покликаючись на концепцію програми, підручників та посібників за редакцією Н.Ф. Баландіної, на першому етапі роботи учні сприймають готовий текст, потім через систему вправ репродуктивного (другий етап) та творчого характеру (третій етап) учаться створювати власні мовні взірці в межах конкретної навчальної ситуації, наближеної до природної. Власне третій етап і передбачає використання мовцями етикетних формул з опертям на власний досвід та на ті, що актуалізуються на уроці (рубрика „Радимо запам’ятати”).

У методичних рекомендаціях щодо вивчення української (рідної) мови у 2006 / 2007 навчальному році автори зазначають: „... особливої уваги потребує навчання школярів діалогічного мовлення, зокрема, важливо вчити учнів вести діалог-бесіду на будь-яку актуальну тему, що її висуває життя. Для цього треба цілеспрямовано формувати такі вміння: а) добирати основну інформацію у процесі читання; б) формувати власну думку з певної проблеми; в) обстоювати, аргументувати власні погляди; г) ставити проблемні запитання; г) володіти технікою уточнювальних запитань, доповнень; д)

швидко переходити з теми на тему; е) дотримуватися норм українського мовленнєвого етикету тощо” [Федоренко, Скуратівський].

Учні, вступаючи в комунікативну взаємодію, усвідомлюють себе носіями певних соціальних ролей і діють у межах установлених та закріплених позицій. Тому етикетні одиниці також уживаються залежно від соціальних ролей, які беруть на себе учасники комунікативного акту. Зрозуміло, що під час інтеракції „учень – учень”, „дитина – батьки”, „учень – учитель”, „начальник – підлеглий”, „покупець – продавець” тощо, одні формули ввічливості змінюють інші, хоча й функціонально близькі. У цих ситуаціях доречними можуть бути такі формули: *Привіт! Радий тебе бачити!; Здрастуйте! Радий Вас бачити!; Добрий ранок (день, вечір)! Доброго ранку (дня, вечора)!* (від дружніх, інтимних, близьких через нейтральні до офіційних). Окрім цього на вибір етикетної формули впливають сфера спілкування, вік, стать учасників комунікації, їхні стосунки, емоційний стан.

Для прикладу візьмемо уривок із повісті „Кайдашева сім'я” Івана Нечуя-Левицького, запропонованого для інсценізації. Події розгортаються в етикетній комунікативній ситуації сватання, яка й регламентує вибір окремих мовних одиниць, зокрема формул увічливості з ряду синонімічних, їхнього граматичного та стилістичного оформлення, а також тональності розмови.

— *Добрідень, моя дитино! Боже, поможи!* — промовила Кайдашиха до Мотрі тоненьким голосом.

— *Доброго здоров'я! Спасибі!* — обізвалась Мотря з садка. Вона тільки підвела голову вгору і знов спустила очі.

— *Чи батько та мати дома?* — запитала Кайдашиха.

— *Дома. Вони в хаті,* — обізвалась Мотря.

Довбишка виглянула у вікно й здогадалась, що Кайдаші йдуть на огля'дини. Вона миттю заслала скатертиною стіл, поклала на столі хліб.*

Кайдаші привітались до Довбишки. Хазяйка попросила їх у хату. У сінях гостей зустрів Довбиш і поцілувався з ними.

Кайдашиха поклала на стіл паляницю. Довбишка взяла паляницю в руки, поцілувала й знов поклала на стіл.

— *Як вас, свахо, Бог милує? Чи живі, чи здорові, моє серденько?* — говорила Кайдашиха тонким голосом та все пишала губи.

— *Спасибі вам, свахо! Живемо потрошку, хвалити Бога. Сідайте, свахо, щоб старости сідали,* — просила хазяйка.

— Та дай же, Боже, щоб старости сідали. Як дасть Господь милосердний, то, може, і справді старости незабаром сядуть у вас, — говорила Кайдашиха, утираючи губи хусточкою, хоч на губах нічогосінько не було.

Кайдашиха сіла коло стола на ослоні*.

— Та сідайте-бо, свахо, за стіл! — просила хазяйка. Кайдашиха пересіла з ослона на лаву. Вона дуже церемонилась і була прохана.

— Та сідайте-бо, свахо, за стіл, будьте ласкаві. Оце, господи! А ви, свату, чого це стоїте? Сідайте за стіл, а то ще й старости наші спротивляться.

Кайдаш сів за стіл. Кайдашиха тільки трохи посунулась по лаві до стола й очі спустила додолю.

— Оце, Господи! Сідайте-бо, свахо, коли ваша ласка, на поку'тті*! Ви ж таки наша сваха! — припрошувала хазяйка Кайдашиху.

Кайдашиха зовсім спустила очі, запишалась, утерла губи хусточкою і посунулась на саме покуття. Вона ледве підвела очі й глянула на хату.

— Де це моя Мотря? Оце загаялась за тією роботою. Уже й час полуднувати, — говорила хазяйка, вештаючись по хаті.

— Та й робоча ж ваша дочка! Що за золота у вас дитина. Там так тильнує коло роботи, що й не розгинається. Ото, моє серце, гарну невісточку матиму, коли дасть Господь милосердний довести діло до ладу, — заговорила Кайдашиха, неначе в розмові мед розлила по хаті.

Довбишка гукнула на Мотрю. Мотря ввійшла в хату і стала коло порога. Мати сказала їй зібрати з глечика сметану та накришити сала. Сама хазяйка нарізала хліба, а хазяїн дістав пляшку горілки і поставив на стіл.

— Спасибі тобі, моє серце кохане, що ти нас вітаєш, — промовила Кайдашиха до Мотрі, і знову на її уста прилинув посміх, а з словами неначе полилась па'тока* з уст.

Кайдашиха сіла, згорнувши руки, ніби тільки що запричастилася й прийшла з церкви.

Хазяїн підняв чарку вгору і почав приказувати:

„Даруй же, Боже, нам щастя й здоров'я, а померлим пошли, Господи, царство небесне. Поможі нам, Боже, довести діло до кінця, а ти, дочко, будь щаслива й здорова. Як будеш свекрові та свекрусі покірненька, буде твоя голівонька веселенька”.

— Даруй же, Боже, нам і нашим дітям вік довгий та щасливий, щоб ти, моя доню, була здорова, як вода, щоб цвіла довіку, як рожса, щоб ти закрасила мою хату, моя втіха, як зозуля садочок, приголубила мою старість. Пошли тобі, Боже, вік веселий, як рибі в морі.

— А що вже за своїх синів, то, їй-Богу, гріх буде не хвалити їх. У мене два сини, неначе два соколи. Що вже що, а на старість прикриють мене орлиними крилами. Хвалити Бога, буде до кого прихилиться. Що за люба дитина мій Карпо, такий слухняний, такий тихий, хоч у вухо мни. Такий він був і маленьким: оце, було, покину в колісці, піду на город, вернуся, а він лежить — ані писне. Мої сини неначе пахучі васильки на городі.

— І годі тобі хвалитись дітьми. Хвалила ж сова своїх дітей, що нема кращих на світі, а яка ж там совина краса? — сказав Кайдаш.

— Авжеж, що правда, то не гріх, — притакнула Довбишка їй неначе підлила масла у вогонь.

— Я не хвалю своїх синів, але, коли правду сказати, то на всі Семигори немає таких хлопців, як мої. Що вже робочі, слухняні, покірливі, то дай, Боже, таких дітей усякому. Мого Лавріна хоч у пазуху сховай, а як іде селом, то дівчата аж тини ламають.

— Дасть Бог, поженимо дітей, то я для Карпа прироблю хату через сіни, — сказав Кайдаш, виходячи за ворота. — У мене синами не поле засіяно. Лаврін зостанеться в моїй хаті, а Карпо житиме через сіни в другій хаті.

— О то добре, свату! Як будуть шануватись, то помиряться, а як не схочуть, то як схочуть! — сказав Довбиш, випроводжаючи сватів за ворота.

— Де вже, щоб мої сини та не помирились! На цілому світі нема таких слухняних дітей, як мої сизопері орли! — хвалилась Кайдашиха, виходячи через ворота на вулицю.

— Прощавайте, зоставайтесь здорові! Спасибі вам за хліб, за сіль та за вашу ласкавість! — прощалась Кайдашиха, гукаючи за ворітьми.

(За І. Нечуєм-Левицьким)

У коментарі доречно подати тлумачення таких слів.

Огля'дини – обряд знайомства батьків молодого (молодої) з житлом, господарством своїх майбутніх сватів; розглядини.

Ослі'н – переносна кімнатна лава для сидіння.

Ла'ва – 1. Дошка (або кілька дощочок) на стояках (іноді – прикріплена до стіни), на яку сідають або кладуть, ставлять що-небудь; ослін.

2. Дошка, прикріплена горизонтально до стіни пасажирського вагона, пароплава тощо, на якій сидять, лежать, а також кладуть багаж; полиця.

3. Похилий стіл із прикріпленим до нього сидінням, за яким працюють учні, студенти; парта. Шкільна лава. Студентська лава.

Поку'ття – в українській хаті – куток, розміщений по діагоналі від печі, та місце біля нього.

Па'тока – густа, тягуча солодка речовина – продукт неповного оцукрювання крохмалю.

Потім запропонувати тренувальні вправи.

1. Поцікавтеся в сусіда по парті значенням слів з коментаря. Яке зі значень слова *лава*, поданих у коментарі, є актуальним для тексту?

2. Уставте замість крапок необхідні за змістом слова та словосполучення.

Даруй же, Боже, нам і нашим дітям вік довгий та щасливий, щоб ти, моя доню, була здорова, як ... , щоб цвіла довіку, як ... , щоб ти закрасила мою хату, моя втіхо, як ... , приголубила мою старість. Пошли тобі, Боже, вік веселий, як У мене два сини, неначе На цілому світі нема таких слухняних дітей, як ... !

3. Випишіть із тексту звертання. Яку роль вони виконують? Якою є атмосфера спілкування?

4. Друзі, чи помітили ви, скільки в цьому тексті етикетних одиниць? Попросіть сусіда по парті знайти в тексті етикетні висловлювання, які належать до щоденного вжитку. А ви відшукайте ті, що характеризують обряд оглядин або заручин. Чи збереглися ці етикетні формули до сьогодні?

5. Випишіть із тексту етикетні формули в колонки відповідно до їхнього значення.

Привітання	Прощання	Прохання	Подяка	Похвала / Комплімент

6. Прочитайте прислів'я. Опишіть ситуації, де їх уживання було б доречне.

Не хвались, як ідеш в поле, а хвались, як ідеш з поля.

Носиться, як з писаною торбою.

Носиться, як кіт із салом.

Робота сама за себе скаже.

Хвали чуже, — своє і без похвали добре.

Хвали мене, моя губонько.

Хороша дочка, як мати хвалить (якби хто з боку похвалив).

7. Знайдіть у тексті прислів'я, схоже за змістом до поданих вище.

Оскільки текст для інсценізації містить формули ввічливості зі значенням похвали / компліменту, вважаємо за необхідне попрацювати з цими мовними одиницями на наступному етапі. На нашу думку, саме поступове неперервне вивчення мовленнєвого етикету сприяє кращому його засвоєнню. Тому варто запропонувати роботу з діалогом.

– *Маестро не звертає на мене ніякої уваги.*

– *Що Ви, Джуліє. Ви... бездоганна.*

- Ой, це Вам лише здається, маестро! Ви такий суворий до всіх...
- Так. Але у Вас гарно поставлений, сильний голос. Винятковий слух. У мене немає ніяких претензій* до Вас, Джуліє.
- Я відчуваю, як іноді фальшивлю, а Ви, маестро, не поправляєте мене.
- Ви самі себе поправляєте, Джуліє. Ви так співаєте, так гарно ведете мою Гікію.
- Ні, Максиме, то Ваша музика, божественна і неземна, чинить диво. Ви створили її, чудову Гікію. Ви великий композитор, Максиме. Для мене найбільше щастя – співати у ваших операх.

(С. Плачинда, Ю. Колісниченко)

У коментарі обов'язково подаємо значення слова *претензія*.

Претензія – 1. Вимагання чого-небудь від когось, пред'явлення своїх прав на що-небудь.

2. Вияв невдоволення ким-, чим-небудь; образа на кого-, що-небудь.

3. Бажання відзначитися, вирізнитися з-поміж інших, домогтися визнання за собою певних властивостей, особливостей (часто відсутніх насправді).

Далі пропонуємо виконання переліку вправ репродуктивного характеру.

1. Користуючись коментарем, доберіть до слова *претензія* синоніми. Яким із синонімів можна замінити це слово в тексті?

2. Яким тоном потрібно висловлювати претензію, щоб людина не образилася?

3. Випишіть із діалогу окремо у дві колонки компліменти й відповіді-реакції на них.

4. Як ви вважаєте, чи доречним є таке нанизування компліментів адресантом і негайне їх відхилення адресатом? Яке прислів'я вам відразу спадає на думку? Свою відповідь обґрунтуйте.

5. Розіграйте діалог. Слідкуйте за голосом, поглядом, жестами.

Наступним етапом роботи з діалогом є виконання вправ творчого характеру.

6. Випишіть компліменти з рубрики „Радимо запам'ятати!”. Поясніть, у якій ситуації і кому можна зробити ці компліменти.

Зразок. Ви дуже гарна! – Такий комплімент можна зробити мамі, коли бачимо її в новій сукні.

Радимо запам'ятати!

Вирази похвали і компліменту

Ви (дуже) гарна (-ий)!

Маєте чудовий вигляд!

Ви (дуже) розумна (-ий)!

Реакція на комплімент

Спасибі (дякую)!

Спасибі (дякую) за комплімент.

Я радий / рада це чути!

Вашому розуму можна позаздрити!
Вам це (дуже) личить!
У Вас золоті руки!
У Вас добрий смак!
Ви неперевершений майстер!

Мені приємно це чути від Вас!
О ні, це не про мене!
Це Вам тільки так здається!
Спасибі, але Ви перебільшуєте.
Дякую, але я цього не заслуговую.

7. Відновіть репліки діалогу.

Олена: Привіт, Олександр!

Олександр: Привіт, Олено! Ти сьогодні в новій сукні? Вона тобі дуже личить.

Олена:

Олександр: Ти завжди маєш гарний вигляд!

Олена:

Олександр: Це лише констатація фактів.

Олена: А що це за краса в тебе?

Олександр: Це подарунок моїй мамі. Цю скриньку я вирішив зробити їй своїми руками.

Олена:

Олександр: Це дрібниці. Зустрінемося!

Олена: Бувай!

8. Вас запросила подруга в гості. Збираючись додому, зробіть компліменти своїй подрузі, членам її родини та їхній оселі. Розіграйте діалоги, користуючись рубрикою „Радимо запам’ятати!” та нашими текстами.

Запропонована система завдань сприяє засвоєнню необхідного навчального матеріалу; формуванню умінь будувати власні діалоги за поданим зразком, за ініціальними репліками, за вказаною темою чи ситуацією; розвитку майстерності розпочинати діалог; своєчасно реагувати на репліки співрозмовника; спонукати партнера по комунікації до підтримки мовленнєвого акту та успішного його завершення, а також усвідомленому вибору мовної одиниці, зокрема етикетної, у конкретній комунікативній ситуації.

Одним із головних критеріїв комунікативно-прагматичного аспекту навчання є створення навчальних ситуацій, наближених до реального життя, що активізує самостійну та творчу роботу на уроці, а також використання мови, як засобу спілкування, для досягнення комунікативної мети.

Таким чином, ситуативний підхід до вивчення мовленнєвого етикету на уроках рідної мови, з урахуванням соціокультурного, етнолінгвістичного та психолінгвістичного аспектів, забезпечує адекватне його засвоєння та використання в повсякденному житті,

стимулює мисленнєву та пізнавальну діяльність і підвищує інтерес учнів до програмового матеріалу.

Література

Абрамова Т.В. Диалогизм в прагматике и изучение речевого этикета // Теоретическая и прикладная лингвистика. Межвузовский сборник научных трудов. – Выпуск 3. – Воронеж, 2002. – С. 149-159.

Даниленко О.И. Культура общения и воспитание: Учеб. пособие. – Л., 1989.

Мовленнєвий етикет. Програма спецкурсу, заняття, ігрові форми роботи. 8-11 кл. / Упоряд. Г.Федяй. – К., 2005.

Програма для загальноосвітніх навчальних закладів: Рідна мова, 5-11 класи / В.І.Новосьолова, Л.В.Скуратівський, Г.Т.Шелехова. – К., 2001.

Програма для загальноосвітніх навчальних закладів: Українська мова, 5-12 класи / Г.Т.Шелехова., В.І.Тихоша, А.М.Корольчук, В.І.Новосьолова, Я.І.Остаф / За ред. Л.В.Скуратівського – К., 2004.

Федоренко В., Скуратівський Л. Методичні рекомендації щодо вивчення української (рідної) мови у 2006/2007 навчальному році // www.mon.gov.ua/education/average/topic/n_pr/m_r/Ukr_mova.doc

Формановская Н.И. Русский речевой этикет: лингвистический и методический аспекты. – М., 2006.